

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se, s.sof@regeringskansliet.se

S2024/01907

2025-01-29

Bris yttrande över utredningen ”Ökad trygghet och säkerhet på särskilda ungdomshem och LVM-hem”, Ds 2024:26

Bris ställningstagande

Som barnrättsorganisation vänder sig Bris mot flera av förslagen i den aktuella utredningen, eftersom de riskerar att inskränka barns grundläggande rättigheter och kan motverka syftet med en placering på särskilda ungdomshem (SiS-hem), nämligen vård och rehabilitering. Särskilt kritiska är vi till förslaget om elektronisk övervakning av barn och utökade möjligheter till avskildhet, men vi ser även betydande juridiska och praktiska problem i andra delar av förslagen, såsom utökade kroppsvisitationer.

- **Bris avstyrker** utredningens förslag om utökade möjligheter till avskildhet. Förslaget är inte förenligt med intentionen i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och strider mot de rekommendationer Sverige har fått av FN:s övervakningskommittéer för mänskliga rättigheter.
- **Bris avstyrker** förslaget om elektronisk övervakning. Bris anser att införandet av elektronisk övervakning inte är nödvändig eller proportionerlig. Samma effekt, att möjliggöra mer utevistelse för barnen, kan genomföras med andra mindre ingripande åtgärder som exempelvis utökad vuxennärvaro och strukturerade riskbedömningar.
- **Bris avstyrker** förslaget om utökade möjligheter till kroppsvisitation. Bris anser att det finns stor risk för godtycklig användning i strid med den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) samt barnkonventionen. Utökade möjligheter till kroppsvisitation bedömer Bris därmed inte är nödvändig eller proportionerligt.
- **Bris avstyrker** förslaget om rumsvsitation. Bris anser att det finns en stor risk för godtycklig användning i strid med Europakonventionen samt barnkonventionen. Utökade möjligheter till rumsvsitation bedömer Bris därmed inte är nödvändig eller proportionerligt.
- **Bris tillstyrker** förslaget om inpasseringskontroller.

Inledning och övergripande synpunkter

I mars 2022 tillsattes en utredning för att se över bland annat elektroniska kommunikationstjänster och elektronisk övervakning för barn som är placerade på SiS. Utredningens uppdrag har utökats och kommit att omfatta fler frågor allt eftersom. Utredningen delredovisade i april 2024 ett förslag om avskildhet i anslutning till dygnsvilan. Med ytterligare tilläggsdirektiv har uppdraget även kommit att omfatta frågor om avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl, utökade möjligheter till kroppsvisitation, elektronisk övervakning, rumsvisitation samt inpasseringskontroll på SiS-hem och LVM-hem vilka nu redovisas i aktuell promemoria. I och med överlämningen av denna utredning har uppdraget slutredovisats.

Befogenheter – för vem och till vilket syfte?

Befogenheter innebär att personal får utökade tvångsmedel att använda mot barn på SiS-hem. Det är viktigt att komma ihåg att befogenheter handlar om tvång som används mot barn av vuxna i en sluten miljö med begränsad insyn. Under en lång tid har det rapporterats om missförhållanden på SiS-hem där befogenheter missbrukats. Vittnesmål från barn, rapporter från civilsamhället, samt granskningar av myndigheter och internationell kritik visar att de tvångsmedel som finns redan idag inte alltid används i enlighet med lagstiftarens intention om att öka tryggheten och säkerheten för barn på SiS.¹

Det är därför djupt oroande att denna utredning nu föreslår ytterligare befogenheter till SiS-hem, när det står klart att barn utsätts för våld och andra missförhållanden och att personalen inte klarar av sitt nuvarande uppdrag. I stället för att stärka personalens kompetens och närvaro för att kunna se till barns behov av behandling, stöd och omsorg, föreslås fler tvångsmedel. Bris menar att detta är att börja i fel ände. Bris saknar en problematisering av hur dessa befogenheter kan riskera att bidra till ökad osäkerhet och otrygghet i stället för ökad trygghet och säkerhet. Det är anmärkningsvärt att utredningen inte mer utförligt problematiserar konflikten mellan barns behov av trygghet och hur utökade befogenheter kan försvåra detta.

Brist på barns delaktighet

Det är även anmärkningsvärt att utredningen, som syftar till att öka tryggheten och säkerheten på SiS-hem, inte har involverat barn med egen erfarenhet av SiS-hem i tillräcklig utsträckning. Barn har inte varit delaktiga i framtagandet av frågorna i enkäter och deras perspektiv har endast inhämtats via personal. Det finns flera organisationer i civilsamhället som arbetar med barn på SiS och även barn och unga som själva organiserat sig för att lyfta

¹ Se bland annat: Barnrättsbyråns rapporter (2024) och (2021) ”... och jag kunde inte andas – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen” (2024 och 2021), Upprop och vittnesmål från SiS-tjejer, IVO:s tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022, dnr: S2021/03345 (2023); JO:s Initiativ om hur Statens institutionsstyrelse använder de särskilda befogenheterna avskiljande och vård i enskildhet, dnr. 2802-2020; JO:s kritik mot Statens institutionsstyrelses ungdomshem Tysslinge för att personalen i strid med 2 kap. 6 § regeringsformen lagt ned och hållit fast en intagen ungdom mot golvet, dnr. 6774-2017 (2019); Opcat-inspektion av Statens institutionsstyrelse, ungdomshemmet Långanäs, den 22–24 oktober 2019, dnr. O57-2019 (2019).

sina erfarenheter. Bris ifrågasätter varför inte fler av dessa barn har involverats i utredningen och menar att detta hade kunnat leda till mer välavvägda förslag.

Oproportionerliga förslag

Utredningen har tagit en teknisk ingång till utmaningarna på SiS-hem, vilket har förminskat och förenklat komplexiteten i uppdraget. De föreslagna åtgärderna saknar gedigna proportionalitetsanalyser, särskilt vad gäller avskildheter, kroppsvisitationer och elektronisk övervakning.

Förslaget om avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl, kapitel 5 i utredningen

Utredningen föreslår att nya möjligheter till tillfällig avskildhet (isolering) av ordnings- och säkerhetsskäl på SiS-hem. I praktiken innebär detta en möjlighet att fatta ett kollektivt beslut om att isolera barn, barn kan isoleras på sina rum och maximalt tre timmar åt gången. Förslaget om avskildhet av ordnings- och säkerhetsskäl är djupt problematiskt. Möjligheten att isolera barn är inte förenlig med intentionen i barnkonventionen (se artikel 37 tillsammans med artikel 3 och 6). Sverige har fått återkommande skarp kritik för att tillåta isolering av barn, från bland annat FN:s barnrättskommitté och FN:s kommitté mot tortyr. I sina rekommendationer till Sverige 2023 uttryckte FN:s barnrättskommitté djup oro över att isolering av barn fortfarande förekommer och rekommenderade Sverige att omedelbart upphöra med denna praxis och införa ett lagstadgat förbud mot isolering.²

Tillsynsmyndigheter såsom JO och IVO har i flera granskningar påtalat bristande tillämpning av avskiljningar, och civilsamhällets rapporter har lyft missförhållanden kopplade till denna åtgärd. Bris, tillsammans med en rad andra barnrättsorganisationer, har krävt att avskiljning som särskild befogenhet avskaffas i lagstiftningen.³ Bris saknar en djupare analys av hur utredningen har kommit fram till att isolering av flera barn samtidigt, oavsett om de deltagit i en stökig situation, skulle vara en proportionerlig åtgärd. Mot denna bakgrund är det svårt att dra någon annan slutsats än att en utökning av möjligheterna till isolering strider mot barnkonventionen och är inte nödvändig eller proportionerlig. Avsaknaden av en ordentlig proportionalitetsbedömning i denna del, särskilt i ljuset av den återkommande internationella kritiken mot Sverige, undergräver trovärdigheten i utredningens övriga proportionalitetsbedömningar.

Förslag om elektronisk övervakning, kapitel 6 i utredningen

Utredningen föreslår att barn som vårdas enligt 3 § LVU⁴ i vissa fall ska kunna övervakas med elektronisk övervakning (fotboja). Idag används fotboja primärt som ett alternativ till verkställande av en utdömd påföljd, eller i förening med t.ex. ett beslutat kontaktförbud och

² FN:s barnrättskommittés rekommendationer 2023, para 23(a), 44 och 45(f).

³ Se bland annat Bris, Barnrättsbyrån, Ecpat, Maskrosbarn, Rädda barnen och Unicefs skrivelse till tidigare socialminister publicerad 2021-02-11 [Skrivelse till socialministern: stoppa våldet på SiS | Bris](#)

⁴ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

innebär en betydande inskränkning av den fria rörligheten. Utredningens motivering för detta förslag är att det ska möjliggöra fler utevistelser för barn. Bris ifrågasätter att ökad frihet för barn ska villkoras genom ytterligare tvångsåtgärder.

Utredningen resonerar inte kring andra, mindre ingripande alternativ, såsom utökad vuxennärvaro, en mer genomtänkt planering av utevistelser eller mer precisa riskbedömningar. Mot denna bakgrund anser Bris att det är svårt att se hur införandet av fotboja, en åtgärd som idag används som en straffpåföljd, skulle vara proportionerlig i en vård- och behandlingskontext.

Vidare riskerar fotbojan att skapa stigmatisering och ytterligare marginalisering av redan utsatta barn. Forskning visar att påtvingad kontrollmekanik ofta leder till att barn internaliserar en självbild av att vara kriminella, vilket kan få negativa konsekvenser för deras självbild och rehabilitering. Alternativa metoder, som bygger på förtroende, relationsskapande och frivillighet, är både mer ändamålsenliga och bättre förenliga med barns rättigheter enligt barnkonventionen.

Förslag om kroppsvisitation, kapitel 7 i utredningen

Utredningen föreslår införandet av en ny reglering som möjliggör kroppsvisitation i vissa fall på SiS-hem, om det bedöms nödvändigt av säkerhetsskäl. Denna form av kroppsvisitation ska kunna genomföras utan särskild misstanke om att barnet innehar otillåten egendom, vilket utgör en förändring jämfört med nuvarande reglering.

En kroppsvisitation innebär en betydande inskränkning i den personliga integriteten, varför det kroppsliga självbestämmandet är skyddat i regeringsformen, Europakonventionen och barnkonventionen. Det aktuella förslaget avser kroppsvisitation av barn som ofta har erfarenheter av trauma, såsom våld, försummelse eller övergrepp. Bris anser att en proportionalitetsbedömning av ingreppet i den kroppsliga integriteten särskilt måste ta hänsyn till att det rör en särskilt sårbar grupp barn.

En ytterligare utvidgning av denna befogenhet, särskilt om den ska tillämpas mer rutinmässigt, måste prövas noggrant utifrån principerna om nödvändighet och proportionalitet. I den prövningen ingår givetvis bedömningen av behovet att kunna omhänderta föremål i syfte att skapa en trygg miljö för placerade barn. Denna möjlighet finns dock redan idag med befintlig lagstiftning med långtgående möjligheter att kroppsvisitera barn. Mot bakgrund av att möjligheten till kroppsvisitation redan är reglerad i lagstiftning finner Bris att utredningens förslag inte uppfyller kraven på nödvändighet och proportionalitet.

Förslag om rumsvisitation, kapitel 8 i utredningen

Utredningen föreslår en utökad möjlighet till rumsvisitationer på SiS-hem. Förslaget innebär att personalen ska kunna genomföra slumpmässiga och rutinmässiga rumsvisitationer utan konkret misstanke riktad mot ett enskilt barn. Redan idag finns dock möjlighet att

rumsvisitera om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet.

Rumsvisitation innebär en inskränkning av barnets rätt till privatliv, en rättighet som skyddas genom både Europakonventionen och barnkonventionen. Denna inskränkning måste vägas mot behovet av att säkerställa en trygg och säker vårdmiljö – både för det barn som eventuellt innehar otillåtna föremål och för de andra barn som vistas på samma institution.

Utifrån samma principiella resonemang som Bris för fram avseende kroppsvisitationer, ifrågasätter Bris huruvida utredningens förslag om rumsvisitationer uppfyller kraven på nödvändighet och proportionalitet, särskilt med beaktande av att möjligheten till rumsvisitation redan existerar. Bris anser därför att förslaget inte uppfyller de krav som bör ställas i en rättssäker- och barnrättsligt förankrad lagstiftning.

Förslag om inpasseringskontroller, kapitel 9 i utredningen

Utredningen föreslår att en möjlighet ska införas för att besluta om allmän inpasseringskontroll vid särskilda ungdomshem med förhöjd säkerhetsnivå. Syftet med inpasseringskontrollen är att förhindra att olovliga föremål förs in på SiS-hemmen och ska omfatta samtliga besökare.

Denna utökade kontrollmöjlighet fokuserar inte på barnen som är intagna, utan syftar snarare till att skapa en trygg miljö där farliga föremål inte förekommer. Mot denna bakgrund anser Bris att förslaget kan anses vara proportionerligt. Bris vill dock understryka vikten av att ett eventuellt införande av inpasseringskontroller noggrant utvärderas utifrån hur väl åtgärden uppnår sitt syfte. Det är även av stor betydelse att utökade inpasseringskontroller inte leder till hinder för barnets umgänge med sin familj eller andra viktiga personer i barnets nätverk.

Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis är Bris kritiska till utredningens förslag om utökade tvångsåtgärder mot barn som är placerade på SiS-hem. Bris är djupt oroade över att förslagen riskerar att leda till ytterligare inskränkningar av barns rättigheter och förändra SiS-hem till en miljö som i ännu högre grad liknar ett fängelsesystem snarare än en rehabiliterande vårdmiljö.

I stället för att utöka befogenheterna bör grundproblematiken inom SiS verksamhet ses över. Fokus måste ligga på att skapa en miljö där barn får det stöd och den behandling de behöver genom närvarande och trygga vuxna, relationellt arbete och en helhetsyn på barns behov – inte genom en ökning av tvångsåtgärder.

Föredragande i ärendet har varit påverkansansvarig och barnrättsjurist Anna Dorrian.

Magnus Jägerskog
Generalsekreterare